

В.Д. Козлітін

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: С. І. ЛИМАН. ІДЕИ В ЛАТАХ: ЗАПАД ИЛИ ВОСТОК?
СРЕДНЕВЕКОВЬЕ В ОЦЕНКАХ МЕДИЕВИСТОВ УКРАИНЫ (1804 – первая половина
1880-х гг.). – Харьков: ХГАК, 2009. – 688 с.**

«...Сегодня

цивилизации протягивают друг другу руки. Но руки – в латных перчатках. И в стальных звуках этих рукопожатий чудится эхо лязга доспехов и звона клинков средневекового прошлого, призраки которого не только не умерли, но и никогда не спят. Dixi!». Так закінчується рецензована нами монографія доцента Харківської державної академії культури С.І. Лимана. Її метою є «всебічний комплексний аналіз історії вивчення середньовічної епохи (476 – 1648 рр.) у вищих навчальних закладах та наукових товариствах українських земель Російської імперії на ранньому етапі розвитку їх медієвістики (в 1804 – в першій половині 1880-х рр.) як складової частини загальноросійської, європейської та світової історіографії» (С. 45). На думку автора рецензованої монографії, процес зародження і становлення медієвістики в Російській імперії XIX ст. відбувався в умовах актуалізації соціокультурної альтернативи «Захід-Схід», коли проблеми вибору напрямку подальшого цивілізаційного розвитку опинилися

в центрі уваги суспільної думки. А це істотно впливало на тематику і напрями конкретно-історичних праць медієвістів.

С.І. Лиман переконливо підтверджує цю головну концептуальну думку змістом усієї своєї монографії. Він не залишає місця для міркувань про «чисту науку», принаймні в працях значної більшості медієвістів України у XIX ст. Історичні аналогії й зв'язок проблематики багатьох їхніх досліджень із суспільно-політичними питаннями, які хвилювали українські губернії і всю Росію цілком очевидні. І назва монографії – «Ідеї в латах» – досить точно передає думки і сподівання дослідників історії зарубіжного середньовіччя, які створювали свої праці в епоху гострих суперечок у до-реформеній і пореформеній Російській імперії. Тобто країні, яка визначала подальші шляхи свого розвитку, вже пройденого на той час багатьма європейськими народами.

Вивчення С.І. Лиманом порушених у монографії проблем базується на глибокому аналізі різноманітних джерел (усього близько 800 з майже 1600 позицій списку використаних джерел і літератури). Основні серед них,

безсумнівно, – це праці медієвістів України з історії Західної Європи, зарубіжних слов'янських народів, Візантії, мусульманського Сходу. У розглянутий автором період у зазначеному напрямі було опубліковано понад 400 праць. Така статистика істотно змінює традиційні уявлення про інтенсивність досліджень з історії зарубіжного середньовіччя у вищих навчальних закладах українських земель. З урахуванням того, що, за даними С.І. Лимана, в українських губерніях Російської імперії до середини 1880-х років захищено 20 докторських і 15 магістерських дисертацій, присвячених історії зарубіжного середньовіччя, ці вищі навчальні заклади можуть і повинні вважатися визнаними центрами медієвістики загальноросійського та європейського масштабу.

У першому розділі своєї монографії С.І. Лиман реконструює саму організаційну модель української медієвістики того часу: розглядає організацію вивчення історії середніх віків у вищих навчальних закладах і наукових товариствах, показує систему підготовки кадрів медієвістів, з'ясовує особливості, властиві кожному з п'яти вищих навчальних закладів українських земель Російської імперії, в яких вивчалася історія середніх віків – університетах Харкова, Києва, Одеси, Ніжинському історико-філологічному інституті, Київській духовній академії. С.І. Лиман значно розширює наші уявлення про цю організаційну модель. У монографії переконливо показано, що кадри медієвістів зосереджувалися як на кафедрах загальної історії і слов'янської філології історико-філологічних факультетів, так і на різних кафедрах юридичних факультетів і навіть, в окремих випадках, на фізико-математичних факультетах, якщо їх представники вивчали історію математики і середньовічної науки загалом. У Київській духовній академії кадри медієвістів зосереджувалися на кафедрах церковної, загальної цивільної історії, гомілетики, патристики тощо. Отже, серед медієвістів України, як це показано в монографії, були не лише фахівці із загальної, слов'янської, російської, церковної історії, а й філологи, філософи, математики, представники різних богословських наук. Усього в біобібліографічному словнику – головному із додатків до монографії С.І. Лимана – майже сто прізвищ, більшість з яких вперше виведено із забуття. Підкреслимо і ще один авторський прийом, що, безумовно, вигідно характеризує рецензовану монографію, а саме: аналіз у відповідних окремих параграфах соціального статусу, суспільно-політичних поглядів медієвістів та їхній загальний морально-психологічний портрет. В останньому випад-

ку етюди про вдачі корпорації медієвістів вражають гостротою зіткнень особистих і групових інтересів, досить різним ставленням учених до колег, студентів, обов'язків, грошей, чинів. С.І. Лиман, так би мовити, «оживляє» цими етюдами і вдалим, часто художньо-публіцистичним стилем своє, безсумнівно, академічне оповідання, дає можливість зрозуміти ще один «виворіт» медієвістики, оскільки особливості характеру вчених та їхні сімейні трагедії відігравали не меншу, а іноді й більш важливу роль в історії науки, аніж цензурні обмеження і міністерські розпорядження. Ці етюди часто змушують переживати і шкодувати про те, що наукова доля багатьох учених могла б скластися зовсім інакше і принести набагато більше користі вітчизняній медієвістиці, якби деякі з її представників не виявилися мішенями банальної заздрості чи неприхильності своїх же товаришів по перу, якому іноді знаходили безчесну роботу.

Другий розділ монографії присвячено аналізу теоретичних основ творчості медієвістів, їхнім історіософським поглядам, підходам до ключових ознак середньовіччя, характеристиці суті цивілізації, обґрунтування відсутності єдиної цивілізації в середні віки і характеру (у автора – «осей») міжцивілізаційних відносин.

У третьому розділі аналізуються не лише основні напрями конкретно-історичних досліджень ученими українських земель Російської імперії середньовічної історії Західної Європи, а й аналізується внесок кожного з них у дослідження середньовічної історії Німеччини, Франції, Англії, держав Апеннінського і Піренейського півостровів та їх колоніальних володінь.

Четвертий розділ присвячено вивченню в Україні середньовічної історії закордонних слов'янських народів, у п'ятому розділі йдеться про розвиток візантієзнавства і сходознавства, насамперед арабістики.

Визнаємо, що до появи монографії С.І. Лимана ми схильні були вважати до-революційних фахівців з історії зарубіжного середньовіччя, чи, принаймні, більшість із них «західниками» у самому різному сенсі цього слова. Здавалося, що вчені з європейською освіченістю, які жили в епоху побожного ставлення інтелігенції до Заходу, особливо в епоху прозахідних Великих реформ, мали бути носіями тих ідей, які нині називають «єврооптимізмом». Дійсність виявилася, за оцінкою С.І. Лимана, іншою. Антизахідництво та застережливий стиль і зміст дуже багатьох праць медієвістів України XIX ст. стали адекватним

реагуванням на наполеонівську навалу, і еврораціоналізм, часто ворожий православ'ю, і революції середини століття, і Кримську війну, і польські повстання, які викликали неоднозначне ставлення населення українських земель.

Ця битва ідей, одягнених у лати середньовіччя, безсумнівно, продовжується й нині. Тому фундаментальне, високопрофесійне дослідження С.І. Лимана має стати корисним не тільки фахівцям-медієвістам, а й усім, хто цікавиться як історією, так і перспективами відносин по лінії «Схід-Захід». У минулому завжди можна вгада-

ти риси майбутнього. І хоча ми не схильні стовідсотково довіряти легальним формам вираження медієвістами своїх суспільно-політичних поглядів тією мірою, якою це робить автор, його глибокі, аргументовані висновки, історико-порівняльний аналіз і особистий досвід двадцятилітнього дослідження цієї проблеми переконали автора рецензованої монографії в тому, що Сходу Європи не варто очікувати від Заходу гармонії у взаємовідносинах у найближчому майбутньому, якщо її не було в минулому.